

't Aörke is een kwartaaluitgave onder verantwoordelijkheid van: Stichting Heemkunde Heer.

Redactieadres:
Hoogveerlinxstraat 113,
6211 AP Maastricht.

Redactie 't Aörke:
G. Eggen (telefoon 043 - 356 07 21 fax 043 - 356 07 22)
P. Wetzeis (telefoon 043 - 321 92 37)

Abonnementen:
€ 9,50 per jaar bij vooruitbetaling te voldoen.
Losse nummers € 2,70 (voor zover beschikbaar)
N.B. Bij verzending per post wordt de prijs verhoogd met portokosten,
afhankelijk van bestemming.

ISSN 1388-8471

Tekening voorpagina: Bèr Heuts.
Naamgever van 't Aörke: Sjer Wijts.

Stichting Heemkunde Heer
Inschrijvingsnummer Kamer van Koophandel: 14.058.332
Postbank 807 33 90
Bank: 89.66.34.248

Het bestuur van de Stichting:
W. Eggen, voorzitter (telefoon 043 - 361 24 05)
P. Wetzeis, secretaris (telefoon 043 - 321 92 37)
G. Kickken, penningmeester (telefoon 043 - 362 34 89)

't Aörke 18 - januari 2003

Inhoud:

Pag.	Onderwerp:
1	Inhoudsopgave.
2	Van de redactie.
3	Leechmes en keertse.
6	Hoefsmid Pie Kicken ca 1930.
7	Vroede Vaderen.
11	J.H. Quaden, bakker en koloniale waren.
12	't Vreijpeel: een oud (en onbekend) gebruik in Heer.
17	Huisvlijt 80 jaar geleden.
18	1951: 1e klas St. Annaschool
20	Bouw nieuwe kerk.
23	Heer breidde zich uit... (deel 1)
34	De teelt van meekrap in Heer.

Van de redactie.

Geachte lezers:

Voor u ligt nummer 18.

Naar menselijke en wettelijke opvattingen word je dan als meerderjarig beschouwd.

Is 't Äörke, met het verschijnen van nummer 18 dan ook volwassen geworden? Wij laten dat oordeel graag aan U als lezer over.

Wie maar niet volwassen wil worden is Sjer Wijts. Hij blijft maar in 't Hiersj schrijven. De "vroede vaderen" van Heer waren in ieder geval wel volwassenen. De meisjes van de St. Annaschool waren het niet en deelnemers aan 't vroegere "vreispeel" op 't randje. De parochiekerk van Heer is als bijna honderdjarige meer dan volwassen, bejaard zelfs. De gemeente Heer groeide in de vorige eeuw uit tot een volwassen gemeente. En de teelt van meekrap werd vroeger gedaan door kinderen en volwassenen. Smid "Pie van de Kick", bakker Quaden uit de Dorpsstraat en de vlijtige huisvrouwen waren volwassen ...
... Als u niet begrijpt waar we het over hebben: dit zijn de onderwerpen in dit boekje.

Zoals altijd: veel leesplezier.

Redactie.

Leechmes en keertse.

(Sjir Wijts)

Twie fibberwarie, dat vergeet ich vanzeleve neet. Twie fibberwarie is 't Leechmes. Neet tot dat zoe e groet fees is of waor, me de keertse woorte daan geweijsd. Eigelijk, en dat woort ós vertèld door de keplaon, eigelijk waor 't fees ter iere en ter herinnering aan de zuvering van Slevrouw. Die kaom weer veur d'n iersjte kier in d'n tempel naotot ze Zjezus gekrege haw. Vrowluij waore daan neet mie zuver of zoeget. Dat höbbe de vrowluij vaan Hier aoch nog gedoon tot in de jaore sesstig. Ze hawwe 't keend dan bee zich en bojen 't aan, aan Slivennier. Opdracht in d'n tempel neumde ze dat ouch. In Hier zagte ze dao de kèrrekaank tege. De Moeder en 't kleint woorte oonder in de kerk opgehaold door de pesjtoer en nao d'n altaar geleijd boe de geiselijk e gebed deeg. En de Mam natuurlijk ouch. De vrowluij lachte daan get oonder 'n sjpreij die op d'n altaar laog. Dat zaoge veer es v'r katekisesemes hawwe in de kèrrek.

Dat doen ze geluif ich noo neet mie, dae kèrrekaank bedoel ich, mé terzijje, op d'n daag denao, nao Leechmes meijn ich, waor 't ouch nog 't fees van Sint Blasius. Mé de Sint Blasiuszege kraogste al op Leechmes ömtot väöl luij daan nao de kèrrek ginge. Blasius dat waor d'n heilige dae aangerope woord es te kaelpijn hajs. Ze hele dich daan twie gekruusde en gewijde keertse, ein links en rechts van d'nen haals, en beijde de pesjtoer get. Dat lete v'r allemaol doen bee ós want kaelpijn kaom väöl veur in daen tied van 't jaor.

In dizzen tied veende väöl luij dat belachelijk, mé toen haw nog geine weit van waterstofperoxyde veur te sjeule. En ouch vicks, strepsils en fishermens friend, of wie 't allemaol maoch heite, besjting neet of waor te deur. Mooder van ós deeg 'ne mentha in zaajtwater en dao sjeulde veer de kael mèt. Woort 't te errig, daan woorte dich de amaandele geknip. Dat gebäörde op kalvarie, later "annadal". 't Ei kind nao 'aandert. Zjus e sjlaghoes. Huppelentaere, es of ze nao de kèrremes ginge, woorte de tróppe nao de operatiekamer gebrach want de keender wiste ocherrem neet wat hön te wachte sjting en dao waor hön vaanalles wies gemaak. Blojentaere en jenkentaer woorte ze daonao aan de moeder

truk geveve. En noo, nao zoeväöl jaore, blik dat allemaol neet altied nudig gewaes te zien ! Mè jé v'r hawwen 't euver Leechmes. Later, toen de äovendmès oetgevoonde waor, kraoge v'r allemaol 'n keertse mè e ron kertöngske droonder, veurtot 't keertsvèt dich neet euver d'n han dröpde. En es de mès oet waor en de keerts nog neet op waor, mogste die mè nao hoes neume en beware veur 't geval tot eine bedeent mós weure. Dañ móste twie keertse höbbe branne op 't nachkeske aan weersjkaante van e kruus, mè e gleiske wiewater debee, en e pametekske. En op de lavabo huurde waskoomp en de lampètkan vol water te sjtoon, tot veer vinger oonder de rand. Neet mie. Mèt e sjtökske zeip en 'nen zuveren handdoek boe de geiselijk z'n han kós wasse es 'r 'n sier gebrach haw of d'n heiligen olie. Zoe waore de veursjrifte.

Jao veer höbbe al get mè keertse geklomeld. Wie v'r nog geine stroom hawwe woord 's aoves es 't duuster woord, de petrolslaamp of sjtaal-luuch aangemaak. En dae woord al bee gedoon. Hoeswerrek gemaak, zokke gesjtop, gezèt geleze en zoeweijer. Dat teenk zjwaamde tot 't doedveel, teminste es te gein haorsjjang in 't glaas hoongs. Es v'r de sjtaal inmóste, veur 't véreke te vore of zoe, maakde v'r ós 'n keerts aan. Nei, geijn geweide, mé 'nen dikke boezjie. 'S aoves nao 't huijske goon dat ging in d'n duuster, mé wel mè twieje tegeliek, want dat waor neet zoe benkelijk, want dat tink laag achter de sjtaal. Ze lete aoch wel 'ns de keukedeur opesjtoon. Daan veel e striepke

leeg nao boete, zoe breid wie 'n haand!

Veer woorte aoch mè keertsleech nao bèd gebrach. En te sjnachs op mósdes ging dat op 't gevoel. Temènste es de maon neet sjeinde want de veenster sjting bee ós altied wiegewaa ope.

Ederein dae get awwer is heat vreuger de fiets verleech gehad mè 'n

luuch boe 'n keertse in brande. Wie de karbiedlaampe gemaak worrt wäör 't gedoon met de keertseluuchte.

En es v'r de luij in de errem len noo nog zien sjravele, hove v'r gein kompassie te höbbe, want alles haet mer z'nen tied en bènne fietig jaor höbbe die aal, sjus wie veer. Of nog mie!

Boezjies die mer twie sentemeter laank mie waore, gebruikde veer es jong jonges es v'r nao de grotte ginge. Aan d'n achterkant van 'n sjroepdoes heve v'r e sjtekske vas es haandvat en in de does zatte v'r e sjtökske boezjie. De blinkende bènnekaant van de sjroepdoes ketsjde n't leech truk. V'r hawwe 'n deil reservesjtökskes keerts bee ós en zeker twie duuskes zjwegele. En zoe höbbe veer de weeg liere kènne in de grotte van Hier.

Es 'n laaj neet mie good sjaveerde woord die ingesjmaert mè keertsvèt dan ging ze weer good. Vètkeertse waore neet veur te branne mé die gebruikde luij die de kikbersj hawwe.

Noo weure allein nog keertse aangemaak veur de verseering of veur de gezelligheid mé ze laote dao dan wel miestaal 't elektries leech bee branne. De mieste keertse, deenk ich, temènste in Limburg, weure aangesjtoke oet devosie, of veur folklore wie met de Paosje, duip, kemunie, trow, de Keersj en neum mer op én... veur 'n heiligebeeld om verhuurt te weure es get neet geit es wie 't moot.

(ca 1930) De hoefsmid **Pie Kieken** (links) klaar om een paard te beslaan. Pie begon in Scham een hoef- en wagensmederij en had later een ijzerwarenzaak aan de Dorpstraat (nu kadoshop Kicken).

Vroede Vaderen.

(Ger Eggen)

Het is een democratisch recht om tegen opgelegde belastingaanslagen bezwaar te maken. Daarnaast kunnen mensen met een laag inkomen en geen of gering vermogen in aanmerking komen voor gehele of gedeeltelijke kwijtschelding van gemeentelijke belastingen. Dat is nu zo, dat was ook in het verleden zo. Wordt een dergelijk verzoek vandaag de dag op discrete wijze behandeld door daartoe aangestelde ambtenaren, pakweg honderd jaar geleden handelde de gemeenteraad zo iets zelf af. En in alle openbaarheid. Die "vroede vaderen" wisten kennelijk (bijna) alles van iedereen uit de kleine gemeenschap. Een verslag van een deel van de raadsvergadering van 2 september 1902...

Behandeling van reclames, betreffende den hoofdelijken omslag dienstjaar 1902, als:

1°. Van den heer Jos Wauben, herbergier, tuinman en handelaar in jonge boomen te Heer. Adressant grondt zijn bezwaar op het feit, dat hij in de belasting van jaar tot jaar hooger aangeslagen wordt, dat die belasting verleden jaar fl. 2,25 bedroeg en thans op fl. 3,66½ is gebracht. Belanghebbende verliest evenwel uit het oog, dat de vroeger bestaande belasting, betreffende hoofdelijke omslagen als bedoeld in art. 240 2° derde lid der wet van 29 Juni 1951 (Staatsblad no. 85), laatstelijk gewijzigd bij die van 28 Mei 1896 (Stsbld no. 88) luidend de wet van 21 September 1900 (Stsbld no. 164) sedert 1 januari 1902 vervallen en met ingang van gezegden datum door een nieuwe vervangen is geworden. Het tarief nu was vroeger op een heel andere lijst geschoeid, dan zulks thans het geval is. Vroeger bedroeg de belasting naar een zuiver inkomen van fl. 550,-- fl. 2,25, terwijl die thans naar een belastbaar inkomen van fl. 400,-- fl. 3,66½ bedraagt.

En nu ter zake: De man heeft eene goed gekalandeerde herberg, zeer gunstig gelegen langs den Akersteenweg in de onmiddellijke nabijheid

van den Ambijerweg *) en den weg Maastricht-Battice *), heeft geene kinderen en houdt er eene dienstmaagd op na, die, behalve eenig te verrichten huiswerk, hoofdzakelijk belast is met het bedienen der bezoekers. Hij is daarenboven tuinman en drijft handel in jonge vrucht- en opgaande bomen, zoodat te oordelen naar den uiterlijken staat, het totale inkomen, na aftrek der huishuur, gerust op ruim fl. 600,— en het belastbare gedeelte op fl. 400,— kan worden geschat, Er bestaat dus geene termen den aanslag te verminderen.

Aldus wordt met eenparigheid van stemmen besloten.

*) Nu Burg. Cortenstraat resp. Dorpstraat (red.)

2° Van de heer P. Essers, rentenier, wonende te Heer.

Volgens de kadastrale registers is adressant eigenaar van elf huizen te weten: *(alle details over kadastrale nummers, oppervlakte, belastbaar inkomen gebouwd en ongebouwd zijn weggelaten ter bevordering van de leesbaarheid, redactie)*

Een huis en tuin Kruisstraat, huurwaarde pers.	fl.	70,—
Huis en tuin Kruisstraat, huurwaarde pers.	fl.	90,—
Huis en tuin Kruisstraat, bewoond door J. Heuts	fl.	60,—
Huis en tuin, Barakken bewoond door Jos Beckers	fl.	78,—
Huis en tuin Burg, bewoond door J. Goessens	fl.	78,—
Huis, tuin en werkplaats bewoond door Goessens, Demer, huurwaarde pers.	fl.	130,—
Huis en erf bewoond door P. Esser, Demert	fl.	130,—
Huis en tuin Aker Steenweg huurwaarde pers.	fl.	108,—
Huis en tuin Aker Steenweg huurwaarde pers.	fl.	108,—
Huis en tuin Aker Steenweg huurwaarde pers.	fl.	108,—
Huis en tuin, Barakken, Wijts, huurwaarde pers.	fl.	78,—

Samen fl. 1038,—

De huurwaarde, volgens de pers. bel. vastgesteld bedraagt, volgens opgaf door het lid van het College van Zetters, belast met opnemingen belast fl. 1038,— van deze elf huizen. Neemt men daarbij de verteringen van het gezin in aanmerking 't welk vooral op te maken is uit de goede leefwijze en het aanschaffen, voor en na, van nieuw meubilair,

dan voorzeker kan de aanslag naar een belastbaar inkomen van fl. 800,— niet als overdreven worden beschouwd.

De heer Kicken: Het komt mij voor, dat de elf huizen meer dan fl. 1.038,— 's jaars opleveren. Althans mijns erachtens kan van vermindering geen sprake wezen.

In omvraag gebracht, wordt met eenparigheid van stemmen besloten den aanslag van den heer P. Essers in den hoofdelijken omslag naar een belastbaar inkomen van fl. 800,— te behouden.

3° Van den heer Arnold Goessens, schrijver en aannemer, wonend te Heer. De Heer Arnold Goessens is aangeslagen naar een inkomen van fl. 550,—. De belastbaarheid van dat inkomen wordt met fl. 200,— verminderd en tot fl. 350,— teruggebracht. Evenals zulks het geval is met den heer J. Wauben, is alleen ten gevolge van het vervallen der vorige verordening met 1° Januari 1902 en het in de plaats stellen eener nieuwe met ingang van dien dag het verschil in den aanslag ontstaan. Bedroeg de belasting in vorige jaren naar een belastbaar inkomen van fl. 400,— slecht fl. 1,— thans bedraagt die fl. 3,66½, zoodat de belastbaarheid tot basis nemende adressants inkomen fl. 50,— lager dan in voorgaande jaar is gesteld. In deze omstandigheden kan toch onmogelijk van vermindering van belasting sprake zijn, daar eerder de voordaan achteruitgang op financieel gebied bij adressant waar te nemen is. Ik (*voorzitter, Burgemeester. Red.*) stel dus voor den aanslag te behouden. Aldus wordt met eenparigheid van stemmen besloten. Tot zover een deel der notulen van deze vergadering van 2 september 1902.

De vroede vaderen waren dus goed op de hoogte van het reilen en zeilen van de inwoners. En dit alles werd in de openbare raadsvergadering besproken. Nog een tweetal voorbeelden hoe alles in de volle openbaarheid in de raad kwam. Maar in deze gevallen ging het duidelijk om "sociale verzoeken".

Uit de gemeenteraadvergadering van 24 juni 1902...

Verzoek van Chr.H. Heuts-Boormans van 't betalen van schoolgeld te worden vrijgesteld. De echtgenote van voornoemden Heuts is in het afgelopen jaar tal van maanden bedlegerig geweest, het dadelijk gevolg

daarvan was dat in het gezin werkelijk armoede heerschte en wel dusdanig, dat liefdadige personen aldaar menigen penning gestort hebben, ten einde dien armoedigen toestand eenigszins te helpen lenigen. De vordering loopt over het jaar 1901.

De heer Kicken: Ik begrijp niet dat het betalen van schoolgeld alhier tot zooveel moeilijkheden aanleiding geeft, niet tegenstaande het uiterst laag is gesteld. Met het oog op de ziekte der vrouw, wil ik evenwel, wat het afgelopen jaar betreft meegaan, doch ik verlang ook dat die vrijstelling zich niet tot het loopende of eenig volgend jaar uitstrekke.

De heer Leijsen: Ik beaam het gevoelen van den vorigen spreker, te meer wijl zich aldaar buiten het hoofd van het gezin, metselaar van beroep, nog 2 zoons bevinden resp. 18 en 16 jaar, die mede in dienstbetrekking zijn.

In stemming gebracht wordt adressant vrijstelling van schoolgeld verleend over het jaar 1901 onder de uitdrukkelijke bepaling, dat zulks alleen op het afgelopen jaar van toepassing is.

Aanvraag van Jacobus Aarts om bijdrage in de kosten van verplegingen in het Burgerlijk Ziekenhuis te Maastricht van zijn zoon Willem.

De Voorzitter: Zooals bekend, heeft de vader Jacobus Aarts sedert geruimen tijd het fabriek, waarop hij werkzaam was, om redenen van gezondheid moeten vaarwel zeggen; van die zijde heeft dus de bron van inkomsten opgehouden te vloeien; weliswaar zoekt hij thans ten deele zijn bestaan in het landbouwbedrijf, doch de baten, die daarin gevonden worden, kunnen in de verste verte niet opwegen tegen de fabrieksloonen. Het gezin van den man bestaat daarenboven uit vrouw en zeven minderjarige kinderen. Eigendom heeft hij niet, gelden op kapitaal of op de Rijkspostspaarbank heeft hij wellicht met beding van interesten niet uitgezet.

De kosten van verpleging hebben volgens opgaf fl. 55,— beloopt; eene tegemoetkoming vanwege de gemeente in die kosten tot een bedrag van fl. 20,— komt mij in het tegenwoordige geval alleszins zeer gewenscht voor, en heb mitsdien de eer in dien zin een voorstel te doen.

Aldus wordt met eenparigheid van stemmen besloten.

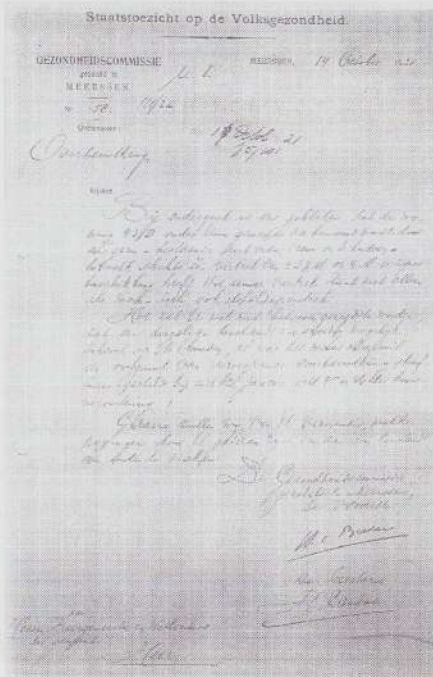
J.H. Quaden, bakker en "koloniale" waren in de Dorpstraat.

In dit pand is nu café 't Kölke gevestigd. Op de achtergrond het echtpaar Quaden-Rompelberg met op de voorgrond hun drie dochters.

Gezondheidscommissie Meerssen.

Zoals hiervoor al opgemerkt bepleitte het Tweede Kamerlid al in de 19e eeuw voor het invoeren van plaatselijke raden van gezondheid. Iets soortgelijk is tientallen jaren later inderdaad tot stand gekomen. Details over het ontstaan van de "Gezondheidscommissie Meerssen" ontbreken, maar in de jaren '10 en '20 van de vorige eeuw rapporteert deze commissie herhaalde malen over onhoudbare toestanden bij meerdere woningen in Heer. Dit onderwerp is al eerder in 't Äörke no. 1 besproken.

Afbeelding links: Bij schrijven van 14 oktober 1921 richt de "Gezondheidscommissie" te Meerssen zich opnieuw tot het gemeentebestuur van Heer om melding te maken van een wan-toestand op huisvestingsgebied. Zie de beschrijving op de volgende pagina.

Opmerking: Dit is geen bericht uit "Verwegistan" maar uit onze eigen omgeving, pakweg 80 jaar geleden...

Inhoud van de brief van de Gezondheidscommissie van 14 okt. 1921.

Bij onderzoek is ons gebleken, dat de woning 43 D onder Uwe gemeente o.a. bewoond wordt door een gezin - bestaande uit man, vrouw en 6 kinderen - hetwelk slechts één vertrek van $\pm 2\frac{1}{2}$ M op 4 M te zijner beschikking heeft. Dit eenige vertrek dient niet alleen als woon- doch ook als slaapvertrek.

Het zal U wel niet behoeven gezegd te worden, dat een dergelijke toestand zoo spoedig mogelijk behoort op te houden, al was het maar alleen uit een oogpunt van verregaande overbevolking, strafbaar gesteld bij art. 65, juncto artt. 45 en 46 der bouwverordening.

Gaarne zullen wij van u vernemen welke pogingen door u gedaan zijn om aan dien toestand een einde te maken.

De bouw van 50 arbeiderswoningen aan de Dampstraat.

Omdat de twee Heerder woningverenigingen niets presteerden besloot de gemeente Heer – met rijkssteun - uiteindelijk zelf over te gaan tot de bouw van 50 zogenaamde arbeiderswoningen aan de Dampstraat, plaatselijk ook "Lombok" genoemd.

Over de locatie van deze arbeiderswoningen een nadere toelichting. Deze woningen zijn gebouwd op een plek die eeuwenlang behoorde tot het overstromingsgebied van de Maas. Dat overstromingsgebied behelsde het oude Heerder- en Scharnderbroek. Bij hoogwater van de Maas liep zowel het Heerder- als het Scharnderbroek onder water. Een eerste aanpak van dit probleem was de aanleg van de "Steenweg" van Maastricht naar Aken. In feite een dijk, dit is al eerder besproken in o.a. de nummers 5 en 6 van 't Äörke. De eerste bebouwing op het vroegere Scharnderbroek was de lagere school in 1884, twintig jaar later gevolgd door de bouw van de harmoniezaal en rond 1916-1918 de bouw van het gemeentehuis.

Overigens zijn deze arbeiderswoningen in de jaren '80 van de vorige eeuw gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

't Vreisqueel: een oud (en onbekend) gebruik in Heer ?
Een vervolg.
(Piet Wetzels)

In 't Äörke no.15 van april 2002 vroeg ik aan het einde van mijn artikel "'t Vreisqueel: een oud (en onbekend?) gebruik in Heer?" of er personen waren die een tipje van de sluier konden oplichten over de betekenis van dit Vreisqueel in Heer in de 19e en 20 eeuw.

De heer Lou Spronck uit Scharn was zo vriendelijk mij attent te maken op de verhalenbundel "Vier verhalen uit het land van Zwentibold" van de hand van Pieter Ecrevisse (1804 - 1879). Deze heruitgave verscheen in 1979 te Maastricht ter gelegenheid van de honderdste sterfdag van Pieter Ecrevisse. Ze bevat vier verhalen geschreven door Pieter Ecrevisse in de 19e eeuw, waaronder "De Meikoningin (of het Meilief) van Geleen" uit 1858. "De Meikoningin van Geleen" is een spannend-romantische vertelling over de liefde tussen twee jonge mensen uit Geleen aan het einde van de Franse tijd in 1813. Ik zal hier niet verder ingaan op de vertelling zelf. Daarvoor kunt u het boek lezen. *1)

Interessanter is wat Ecrevisse, die meerdere historische verhalen heeft geschreven die spelen in Limburg, vermeldt in zijn eerste inleidende hoofdstuk. Hij gebruikt dit als een opstap tot het eigenlijke verhaal. Zodoende kan hij een hoop informatie kwijt over zijn eigen tijd en schiept hij de mogelijkheid het verhaal te plaatsen binnen het historische context van de 19e eeuw. Tevens geeft het hem de gelegenheid zijn romantisch verhaal een schijn van werkelijkheid te verschaffen.

In dit eerste hoofdstuk nu verhaalt hij over zijn bezoek aan de kermis van Geleen in september 1848 en de gebruiken die daarbij horen. Ik zal hier Ecrevisse zelf aan het woord laten. *2)

*1) "Vier verhalen uit het land van Zwentibold" is aanwezig in de Stadsbibliotheek Maastricht.

*2) Het verhaal "De Meikoningin van Geleen" is geschreven in een ietwat plechtstatig Nederlands, kenmerkend voor de 19e eeuw.

*"...Na eene wandeling van vijf kwartiers, deden wij onze intrede te Geleen, op den oogenblik, dat de misse ten einde was gelopen. Weldra golfde de blozende, krachtige jeugd naar buiten: eerst de jongmans die op twee rijen post vatten buiten het kerkhof op het breede plein, de Pletsch genaamd. Dan volgden de meisjes tusschen de gevormde rijen; naarmate zij verschenen verlieten de jongelingen hunne standplaatsen; ieder begaf zich ter linker hand zijns Meiliefs en bracht haar ter herberg, waar het vrijspel belegd was. Geen gedrom, geene wanorde greep daar plaats; een vroolijk gemurmur liep onder de menigte; op aller lippen zweefden glimlachjes van loutere tevredenheid." Op aandringen van enkele jongelui verhaalt Ecrevisse vervolgens wat er 17 jaar tevoren (1828!) tijdens eenzelfde vrijspel voorgevallen was: "Het moest juist zeventien jaren geleden zijn, dat door de jeugd van Geleen, Lutterath en Krawinkel, hier in de tapperij, waar wij ons bevinden, een vrijspel werde ingericht. Als naar gewoonte, had de bevelhebber der brigade uit Sittard twee gendarmen naar Geleen gezonden, als steunpilaren der openbare orde. Zij waren er, om de waarheid te zeggen, al zooveel noodig als het vijfde wiel aan eenen wagen. Een dezer ambtenare, een houtmagere zoon uit de Hesbaije, vond het al heel drollig, toen hij binnen de zaal van het vrijspel wilde dringen, dat de britsmeester des gezelschaps (de handhaver der regeltucht) met zijnen houten brits *) voor hem trad, om den toegang te beletten, met de woorden: "ongenoodigde gasten zijn hier niet welkom!" Onze gendarme stoorde zich aan den britsmeester niet en stormde naar de danszaal. Daar verwekte zijn verschijnen niet weinig opzien; doch alles zou nog in het zoete vergaan zijn indien hij de vermetelheid niet zooverre gedreven hadde, van een meisje bij den arm te vatten en haar in den kring te sleuren, bewerende met haar te willen en zullen dansen. De Meivrijer poogde vruchteloos te doen verstaan, dat men daar geene sabelsleepers dulden zou, en dat hij in allen gevalle, aan den dans geen deel mocht nemen. Zij deed hem ook begrijpen, dat men te Geleen oorlof (toestemming) moet vragen aan den Meivrijer, om met zijn meisje te mogen dansen."*

*) "Brits noemt eenen stok, die in vele deelen gekloven, groot gedruisch maakt bij het slaan, zonder pijn te veroorzaken." (noot van Ecrevisse)

Als gevolg hiervan ontstaat rumoer met als gevolg dat de gendarme hardhandig uit de danszaal verwijderd wordt ("...wierp het geraamte langs de trappen naar beneden...").

Hierna kan Pieter Ecrevisse eindelijk deelnemen aan het vrijspel, waarna hij vervolgt:

"...Op onze bemerking dat wij nooit dit gebruik (van de Meikoningin) in werking gezien hadden, moesten wij naar boven. Geen britsmeester trad in onzen weg. Integendeel verliet de meikoningin den dans, om ons te komen de hand te drukken. Van dien oogenblik werden wij aanzien als tot het vrijspel behorende. Maar hoe groot was onze verlegenheid niet, toen de jongeling ons bij zijne meikoningin bracht en ons vriendelijk noodzaakte, zijne plaats in te nemen. Wij onderwierpen ons, aan hetgeen wij beleefdheidshalve niet mochten weigeren. Onze dansgezellen scheen in haren schik met deze regeling; wij waren 't niet minder."

Via de mond van de Meikoningin nu vertelt Ecrevisse over haar plichten en rechten: *"...dat het gezag van haren meikoning grenzeloos was; maar dat hij ook eene verantwoordelijkheid op zijne schouders droeg. Mijne eer is zijne eer...en geen hoegenaamde dwang is beter geschikt, om een meisje binnen de palen te houden van zedelijkheid, dan deze gedurige waakzaamheid van den jongman over het meisje, en van het meisje over den jongman. Gelijk...de meikoning thans mijn beschermer is en moet zijn, zoo zou hij mijn onverzoenlijkste vijand en aanklager worden, indien ik het ongeluk hadde éenen stap te doen, die strijdig ware tegen eer en plicht. de ergste straf, welke men hier een meisje konne opleggen, is haar eenen meilieve te weigeren. Ook zou geen jongeling het patroonschap aanvaarden over een meisje, op wier zedelijk gedrag de minste vlek zou kleven. Overigens komen noch rijkdom, noch schoonheid, noch armoede, noch leelijkheid in aanmerking. De koning wijst aan iederen jongeling zijn meisje aan op meiavond...."*

Hierna loopt het verhaal verder, maar Ecrevisse onthult geen gegevens meer over het vrijspel in Geleen. *)

*) Pieter Ecrevisse en Geleen, deel 2, door H.J. Op den Kamp. In: Tijdschrift Heemkundevereniging Geleen no. 1 (1981), p. 16-19.

Wat moeten we hieruit nu concluderen t.a.v. het Vreispjeel in Heer eind 19e eeuw?

Veel nieuwe en concrete gegevens over het Vreispjeel levert het verhaal van Pieter Ecrevisse niet op. Wel is zeker dat het in Zuid-Limburg buiten Geleen en Heer op meerdere plaatsen moet hebben plaatsgevonden. Verder is duidelijk dat het een onderdeel van het meifeest moet zijn geweest, dat wijd en zijd verspreid was in onze streken. Zelfs in Noord-Brabant was dit alom bekend.

Wat hield dit meifeest of het uitroepen van de "meiliefstes" nu eigenlijk in?

J. Daemen meldt het beknopt in haar scriptie op p 56: *)

"Op de vooravond van 1 mei richtten de ongehuwde jongenmannen midden op de markt of het dorpsplein de meiboom op. Dit was een (gestolen) boom, versierd met linten, kransen, klatergoud, koeken, vruchten en eieren en bekroond met een weerhaan. De boom vormde het symbool van de meivreugde voor de hele gemeenschap. In de nacht van 1 mei kwamen ongehuwde mannen samen om de huwbare vrouwen onder elkaar te verdelen. De gevormde paren werden bekend gemaakt aan de gemeenschap. De meiliefsten werden uitgeroepen. Hand in hand met zijn meiliefste bezocht men 's zondags de dorpsheerbergen. Veel meiparen bleven samen uitgaan tot aan het begin van de zomer. Sommige meiparen werden later echtparen."

Dit volksgebruik heeft ook in Heer plaatsgevonden. Voor de Eerste Wereldoorlog moet het hier al verdwenen zijn, evenals in een aantal andere dorpen in Zuid-Limburg. *) Dit komt overeen met de tekst van de Heerder Revue uit 1922, wanneer het Vreispjeel (of het meifeest) al niet meer bestaat, maar nog wel bekend is en verheerlijkt wordt. *)

*) - Traditie en verandering; traditionele feesten en gebruiken in Zuid-Limburg tussen 1877 en 1960; details en hoofdlijnen, door J. Daemen, Hoenderloo, 1986.

- Eer en schande: volksgebruiken in het oude Brabant, door Gerard Rooijackers, Nijmegen, 1995, p. 53 - 66.

*)2) Traditie en verandering... p 58

*)3) Vergelijk mijn artikel in 't Aörke no. 15, april 2002, p. 32-33

Het meifeest komt in die periode ten einde "...doordien het veelal aanleiding geeft tot drinkgelagen, balddadigheid, minnenijd, klop- en vechtpartijen, en gevolgelijk in een onkies misbruik ontaardt..." *) Het is daarom door de geestelijkheid voortdurend ook fel bestreden.

Een verdere conclusie kan zijn dat het Vreispjeel duidelijk omschreven regels had, waarvan men niet mocht afwijken anders dan op straffe van een flinke aframmeling. Degene die op dit geheel toezicht hield was de britsmeester met zijn bekende britsstok. Hij bepaalde ook de mate van de regeltucht. In dat opzicht is zijn activiteit in mijn eerste artikel duidelijker omschreven dan in het verhaal De Meikoningin van Geleen.

Zoals boven reeds gezegd, levert het verhaal van Pieter Ecrevisse niet meer, wel andere gegevens op. Het betekent voor mij dat ik mijn zoektocht naar 't Vreispjeel van Heer moet voortzetten.

*) Feesten, zeden, gebruiken en spreekwoorden in Limburg, door H. Welters, 1877, p. 43

*Dansen rond de Meiboom.
Gravure van door A. van de Venne, uit Jacob Cats "Spiegel van den Ouden en den Nieuwen Tijd". Den Haag 1632.*

Huisvljijt 80 jaar geleden.

(Leon Vranken)

Op deze foto zien we drie Heerder vrouwen bezig met de dagelijkse werkzaamheden van die tijd, in de tuin van de familie van Loo-Heugen.

Links Mevrouw van Loo-Heugen achter de wasmachine. Zij is op dat moment in verwachting van haar zoon Pierre (geboren 1922).

In het midden Lena Beckers-Pas bezig met het stoppen of breien van sokken. Rechts Fien Huvneers (ongehuwd) achter de naaimachine. De laatste twee verdienen iets bij door dit werk te doen voor de bewoners van Huize St. Joseph.

Mevrouw van Loo-Heugen had daar de tijd niet voor. Zij had haar handen vol aan haar kroostrijke gezin.

1951: 1e klas St. Annaschool: V.l.n.r. eerste rij: onbekend, Tiny Wetzels, Finie Lardenoye, Leny Walraven, Mientje Weerts, Bertha Muijtjens, Wies Haenen. Tweede rij: Jenny Smeets (Bazar), Jessie Wijnands, Tiny Limbourg, Jetti Pijters, Jose Schiepers, Leny Schiepers, onbekend meisje van Opveld, Tiny Linkens en Maria Waber. Derde rij: Elly Geurtjens, Tiny Lassouw, Annie Ramaekers, Finy Colson, Ria Albertz, Jose Horssels, onbekend meisje uit Opveld en Germaine Kuijpers. Achterste rij: Rosalie Widdershoven, Sonja Kostons, Tiny Drossaerts, Jes Lardenoye, Jose Moeliker en Juffrouw Smeets uit Meerssen.

Bouw nieuwe kerk.
(Ger Eggen)

Op Palmzondag 16 april 1905 werd de kerk aan de Dorpstraat in gebruik genomen. Over twee jaar zal die ingebruikname, dan 100 jaar geleden, uitvoerig toegelicht en gevierd worden. Dergelijke grote gebeurtenissen werpen hun schaduw vooruit. In dit en volgende nummers van 't Äörke zullen we op gezette tijden aandacht besteden aan de voorbereidingen en de voortgang van de bouw van die nieuwe kerk. Onze berichtgeving ligt als het ware 100 jaar vóór op de toenmalige feiten.

Een bericht uit de "Limburger Koerier" van 30 januari 1903:
Heer, 29 januari.

Naar wij vernemen heeft het kerkbestuur thans uit de verschillende ingekomen plannen voor den bouw eener nieuwe kerk alhier een keuze gedaan. De aanbesteding zal eerstdaags plaats hebben. De kerk zal gebouwd worden volgens het plan van den heer Franssen, architect te Roermond in Romaanschen stijl en prijken met twee prachtige torens. Zoodra het seizoen hiertoe gunstig is, zal men alhier een aanvang nemen met den bouw eener nieuwe bijzondere school voor meisjes, voorlopig met zes lokalen.

Met dit eerste deel lopen wij eigenlijk al achter bij de chronologische gebeurtenissen van 100 jaar geleden. Een inhaalrace.
In 1890 was een restauratie gepland van de oude kerk. Zie 't Äörke no. 11 van april 2001
In dat jaar echter stortte de toren van die oude kerk in.
In 1901 kreeg Heer een nieuwe pastoor, of beter gezegd bouwpastoor: Joseph Marie Alexander **de Wever** (* 1854 Nuth † Heerlen 1940) pastoor in Heer van 1901 tot 1917.
Pastoor de Wever stond - samen met het kerkbestuur - voor de gigantische taak om fl. 60.000,- bijeen te vergaren. Dat was het bedrag waarvan was uitgegaan. En dat geld moest op een of andere manier bijeen geschraapt worden.

Zoals bijvoorbeeld bij een concert georganiseerd door de Harmonie van Heer, ontleend aan een bericht uit de "Limburger Koerier" van 26 juli 1902:

Festival te Heer.

Heer 25 juli. Het groot festival, met uitloving van geldprijzen, dat op Zondag 3 Augustus a.s. alhier in het groote en prachtige park van het kasteel "Opveld" zal plaats hebben, zal ongetwijfeld bij aldien het weder eenigszins wil meewerken, naar wensch slagen. Niet minder dan 25 muziekverenigingen toch hebben de uitnodiging tot deelname van onze wakkere Harmonie aangenomen. De organisatie van het feest is in handen eener flinke regelingscommissie. Bij deze gelegenheid zal er ook in de zaal van den heer Heydendall eene tentoonstelling worden gehouden van de nu reeds geschonken prijzen voor de loting van ten bate van den bouw eener nieuwe kerk alhier, waaronder veele en prachtige wel willend geschonken door de firma Gebr. Kirsch en Mevrouw de Wed. Endepol-Kirsch te Maastricht.

Wat de financiering van het nieuwe kerkgebouw betreft was de bijdrage van de **gemeente Heer** van groot belang. In de vergadering van vrijdag 4 april 1902 werd het verzoek behandeld. Uit de notulen van deze vergadering.

(Agendapunt d:) Bijdrage in den bouw eener nieuwe kerk. De bouw der kerk zal circa fl. 60.000,- beloopt, de mondelinge aanvraag door het Kerkbestuur gedaan is fl. 20.000,-. De Raad is evenwel eenparig van gevoelen dat de finantieele draagkracht der gemeente niet gedooft hooger dan fl. 15.000,- te gaan en dan tot dekking der renten en aflossing de opcenten op de Rijks Personele Belasting van 10 tot 50 opcenten zullen opgevoerd moeten worden. Aldus wordt besloten.

Een bijzonder mooi aanbod van de gemeenteraad van Heer. En in de notulen van de gemeenteraad samengevat als hierboven omschreven.

Kon de gemeente Heer zich dit permitteren ?

Onder agendapunt c van diezelfde vergadering werd melding gedaan van het proces verbaal van het saldo in kas: fl. 941,57½
(Naar huidige maatstaven circa € 35.000 !!!)

Laat u niet misleiden door het woord "kasgeld". Dat was het enige bezit in geld. De gemeente(n) hadden nog geen bank op girorekening (en).

De totale inkomsten van de gemeente Heer bedroegen in die tijd hooguit fl. 10.000,- per jaar.

De gemeente schonk het kerkbestuur dus in feite 1,5 keer haar jaarlijkse inkomsten !

Nogmaals de vraag kon de gemeente Heer zich dit permitteren ?

Het antwoord op deze vraag is: **zeker niet uit eigen middelen**. De schenking moest geheel gefinancierd worden.

Het vervolg van de gemeenteraadsnotulen luidt dan ook:

Tevens wordt besloten met de Maatschappij voor Gemeente Crediet te Amsterdam op den voet van rente en aflossing die geldlening aan te gaan en ze doen loopen over een tijdvak van 50 jaren. Naar gezegd wordt is de rentestand thans 4.66 %, lager zal deze wel niet gaan, eerder hooger; uit de onderhandelingen door het dagelijksch bestuur met die Maatschappij zal zulks nader moeten blijken.

Wordt vervolgd.

Heer breidde zich uit... (Deel 1)

(Ger Eggen)

In de vorige (20^e) eeuw is Nederland enorm gegroeid, wat betreft inwonersaantal en woningen. Daarvan heeft Heer ook zijn deel gehad. In dit artikel geef ik een overzicht van die groei in de 20^e eeuw. Maar ik begin bij de 19^e eeuwse toestanden op het gebied van de volkshuisvesting en de als gevolg daarvan in 1901 aangenomen Woningwet.

Kwaliteit van woningen in de 19^e eeuw.

De kwaliteit van woningen in die 19^e eeuw zijn vaak ronduit bedroevend te noemen. Zeker in de steden, maar waarschijnlijk ook op het platteland. De stad Maastricht kampte met een schrijnende woningnood, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin. Met name de arbeiders in de uitbreidende industrie werden getroffen.

In 1854 werd door het Tweede Kamerlid Mr. W. Wintgens een wetsvoorstel ingediend, over de instelling van plaatselijke raden van gezondheid, dat gelijktijdig bepalingen bevatte over het ontruimen van "ongezonde" woningen, met het doel om gemeenten te stimuleren meer aandacht te besteden aan het woningvraagstuk. De indiener trok zijn voorstel in nadat het met 29 tegen 22 stemmen was verworpen. Na deze eerste poging tot het treffen van maatregelen van Rijkswege ter verbetering der volkshuisvesting verlieten meer dan veertig jaar, voordat een nieuw wetsvoorstel werd ingediend op 11 september 1899.

De woningwet van 1901.

Uit de Memorie van Toelichting bij dit wetsontwerp, ingediend door drie Ministers (van Binnenlandse Zaken, Justitie en Financiën) wordt o.a. opgemerkt dat "de groote betekenis van enigszins voldoende woningtoestanden uit moreel, hygiënisch en economisch standpunt niet behoeft uiteengezet te worden"...

"Zonder ingrijpen van de Wetgevende Macht hoeft niet gerekend te worden over verbetering van de toestand."... "De zedelijke plicht der

gemeentebesturen te nemen tot het uit den weg ruimen van bestaande slechte woningen en het voorkomen van het ontstaan van nieuw krotten” moest in wettelijke regeling worden vastgesteld.

De behandeling van het wetsvoorstel was een groot succes voor de regering. Op 19 april 1901 werd de wet in de Tweede Kamer met 72 tegen 4 stemmen aangenomen. Na goedkeuring door de Eerste Kamer (merkwaardig genoeg was de stemming daar slechts vóór 25, tegen 19) op 19 juni 1901 en na allerlei andere juridische afhandelingen was de **Woningwet 1901** een feit. De datum van inwerkingtreding was 1 augustus 1902.

De belangrijkste doelstellingen van de Woningwet.

De woningwet bevatte drie hoofdpunten:

- 1 Het verplicht stellen van een **bouwverordening**,
- 2 Mogelijkheid tot het vaststellen van **uitbreidingsplannen**,
- 3 **Financiële steun** van overheidswege.

In de gemeentelijke **bouwverordeningen** moesten onder meer eisen worden opgenomen ten aanzien van rooilijnen (voor- en achtergevel), hoogte van gebouwen, afmetingen van vertrekken, portalen en trappenhuizen, privaten, drinkwatervoorziening, toevoer van licht en lucht.

Met de Woningwet kregen de gemeenten de bevoegdheid **uitbreidingsplannen** vast te stellen, en de mogelijkheid indien nodig om tot onteigening van (bouw)gronden over te gaan.

De **financiële steun** van overheidswege betrof het beschikbaar stellen van rijkssubsidies aan de gemeenten ten behoeve van 1. woningverbetering, 2. krotopruijing, 3. ondersteuning van “verenigingen, vennootschappen en stichtingen, uitsluitend in het belang van de volkshuisvesting werkzaam” (woningbouwverenigingen).

Brikkenbakkerijen.

De toename van de bouw van (fatsoenlijke) woningen had tot gevolg, dat de vraag naar bouwmaterialen toenam. Bij voorbeeld bakstenen. Tussen eind 19^e eeuw en begin 20^e eeuw zijn er binnen de gemeente Heer meerdere, zoals men het toen noemde brikkenbakkerijen geweest. Op dit onderwerp komen we een andere keer terug.

Gevolgen van de Woningwet 1901 in Heer.

Bouwverordening:

Kort voordat het wetsontwerp werd ingediend, werd in de vergadering van de gemeenteraad van Heer van 1 maart 1898 voor het eerst gesproken over het vaststellen van een bouwreglement. Dit leidde uiteindelijk tot de “Verordening op het bouwen”. Deze verordening werd in de vergadering van 9 april 1900 door de gemeenteraad aangenomen. De eerste nog aanwezige bouwvergunningen dateren uit die tijd.

Een bouwverordening op basis van de nieuwe Woningwet werd door de gemeenteraad van Heer vastgesteld tijdens haar vergadering van 13 juli 1905.

Met het definitief vaststellen van rooilijnen had de gemeenteraad veel grotere problemen. Eerst in de vergadering van 9 november 1934 werd hierover een definitief besluit genomen.

Verkavelingsplan (destijds nog genoemd verkavelingsplan):

Ongeveer gelijktijdig met de behandeling van het wetsontwerp stelde de gemeenteraad van Heer in 1901 het “verkaveling(s)plan Heerderbroek” vast. Een voorloper van het in de wet genoemde uitbreidingsplan. Nadat de Woningwet van kracht was geworden was de gemeenteraad van Heer in haar vergadering van 28 juni 1904 van mening dat een uitbreidingsplan niet nodig was, omdat al in 1901 het verkavelingsplan Heerderbroek was aangenomen.

Vrijwel alle gronden waren in het bezit van de gemeente Heer. Het verkopen van bouwgronden was in die jaren een belangrijke bron van inkomsten voor de gemeente Heer.

Met het verkavelingsplan Heerderbroek kon de gemeente tientallen jaren vooruit wat betreft woningbouw. De bouwkvavels werden voor het grootste deel verkocht aan inwoners van Heer. Dit omvangrijke verkavelingsplan is in de oorspronkelijke opzet maar ten dele gerealiseerd: Woningen aan de Akersteenweg (Zuid), de Nieuwstraat, Barakkenstraat, de Oude Kerkstraat en een deel van de Demertstraat. Begin jaren '20 van de vorige eeuw werd deze straat (enigszins) begaanbaar gemaakt door plaatselijke werklozen.

Het niet gerealiseerde deel van dit verkavelingsplan is na de oorlog opgegaan in nieuwe uitbreidingsplannen.

Vastgesteld door den Raad der gemeente Heer
in de vergadering van den 27sten Maart 1901
Heer den 29sten Maart 1901
De Burgemeester
De Secretaris l.o.
W. Kerckhoffs

De handtekeningen van burgemeester Chr. Crutsen en loco secretaris W. Kerckhoffs bevestigen het ambitieuze plan van de gemeente Heer. Maar liefst 311 kavels waren in dit plan opgenomen. In die tijd bestond Heer uit ongeveer zeshonderd woningen. Het plan betekende een uitbreiding met 50 %!

Financiële steun van overheidswege:

Ook min of meer gelijktijdig met de indiening en behandeling van het wetsvoorstel werd door toedoen van kapelaan Souren van St. Martinusparochie uit Wijck-Maastricht een spaarvereniging St. Servatius opgericht. Doel was het mogelijk maken van de bouw van woningen voor arbeiders aan de Heerderweg, tot 1920 deel uitmakende van de gemeente Heer. Uit die spaarvereniging is uiteindelijk de oudste Woningbouwvereniging van Maastricht "St. Servatius" ontstaan. Begin 20^e eeuw zijn in Maastricht, als uitvloeisel van de Woningwet 1901 meerdere woningbouwverenigingen opgericht (o.a. St. Mathias en Eigen Huis).

Ook in Heer zijn toen bouwverenigingen opgericht. Politiek Heer was in die tijd verdeeld in twee kampen: de Liberaal-Socialistische Partij en aanhangers van de R.K. Staatspartij, voorganger van de K.V.P. (Katholieke Volks Partij) en later het CDA (Christen Democratisch Appel).

De eersten richtten de "woningvereniging Heer" op in 1915, gevolgd door de oprichting in 1916 van de "R.K. Stichting voor Woningverbetering St. Gerlachus te Heer".

Beide woningverenigingen kregen zogenaamde Koninklijke goedkeuring, maar het heeft tot niets geleid. Het bleef bij mooie plannen. De gemeente nam de bouw van (arbeiders)woningen zelf ter hand. Voor het eerst vond ook, op particulier initiatief, woningbouw op – voor die tijd – grote schaal, bij voorbeeld de bouw van woningen aan de Kerkhofweg door de heer Notermans en woningen aan de Oude Kerkstraat door aannemer Kerckhoffs (De "Greune" of D'n Hobbel).

F. NOTERMANS-DRIESSENS
KAASKOOPMAN.
33418/6

Kaaskoopman Notermans liet woningen bouwen aan "de Zaaipan" (Kerkhofweg). Lees verder op pag. 30

Pagina 28 en 29:

Het Provinciaal Bestuur van Limburg bevestigde aan Burgemeester en Wethouders der Gemeente Heer de Koninklijke besluiten tot goedkeuring van de beide Heerder woningverenigingen.

Pagina 28: De nog met de hand geschreven brief van 23 november 1915 inzake toelating van de "Woningvereniging Heer".

Pagina 29: Intussen had de Provincie Limburg kennelijk een schrijfmaschine aan en kon op 17 maart 1916 getypt worden dat ook de Roomsche-Katholieke stichting voor woningverbetering "St. Gerlachus" was toegelaten.

Provinciaal Bestuur van Limburg.

De Arrondis. Maatschappij, den 26 Januarij 1918.
 LA 1891/1 I.

GEMEENTE
 van Heerlen, Nr. 14249.

M.G.T. - Bij de bespreking van de uitkomsten van de laatste vergadering van de gemeenteraad van Heerlen.

ONDERTEKENT

W. G. J. van den Bosch

Heerlen, den 26 Januarij 1918.

38499/500

De Gemeenteraad van Heerlen heeft in haar vergadering van den 26 Januarij 1918, waarvan de Verslagvoering Heerlen is voorgeschied, als voornemens het behoud van het bestaande van verkiezingen der volkerenvereeniging over te nemen. Deze Besluit is getuimd dat staal. De Gemeenteraad van Heerlen heeft de bevestiging van het behoud van de bevestiging.

De Gemeenteraad van Heerlen
van Heerlen
W. G. J. van den Bosch

De Griffioen
J. C. Meijer

Heerlen, den 26 Januarij 1918
De Griffioen

Provinciaal Bestuur van Limburg.

De Arrondis. Maatschappij, den 26 Januarij 1918.

LA 1891/1 I.

ONDERTEKENT

GEMEENTE HEER
 van Heerlen, Nr. 14249.

38499/500

I. Wij hebben te w. J. hierna te zien te komen een afschrift van het Koninklijk Besluit van 20 Februarij j.l. no. 29, waarbij te Roemen-Netholische stichting voor verbetering "St. Jer. Luthus", gevraagd te Heer, te toegelaten overeenkomstig te Veringwet, met verzoek het stuk te doen afschrijven van het Bestuur der bevestiging.

De Griffioen van 8 Januarij j.l. no. 37890 het toezake bevestiging.

coll. De Gedeputeerde Staten van LIMBURG.

W. G. J. van den Bosch

J. C. Meijer

A A H
 Heeren Burgemeester en Vethouders
 der gemeente
 H E E R

Verdere uitbreidingen en het ontstaan van nieuwe straatnamen.

In de 19^e eeuw en begin 20^e eeuw heeft de bouw van huizen alleen maar plaatsgevonden aan bestaande straten en wegen. Een uitzondering hierop is de Akersteenweg. Deze weg kwam gereed in 1826. Woningbouw aan deze weg vond voornamelijk plaats begin 20^e eeuw.

In de loop van de 20^e eeuw was het nodig om voor de bouw van woningen ook nieuwe straten aan te leggen en aan die straten een naam te geven. Een overzicht van de nieuwe straatnamen, met korte toelichting: (1918) Raadhuisplein en -straat.

Aan het Raadhuisplein stond tot circa 1930 alleen maar het Gemeentehuis.

(1920) Dampstraat. Zie hiervoor: De bouw van 50 arbeiderswoningen.

(1926) Nieuwstraat (in 1969 gewijzigd in Mathijs Heugenstraat) en (1928) Uiverstraat. De aanleg van deze nieuwe straten was een gevolg van het verkavelingsplan 1901. In diezelfde periode werd ook de al lang bestaande Demertstraat gebouwd.

(1930) Concordiastraat.

Eind jaren '20 van de vorige eeuw werd het eerste echte uitbreidingsplan van de gemeente Heer vastgesteld: "Raadhuisplein en omgeving". Het was een zeer uitvoerig plan, met de bouw van voor die tijd heel luxueuze woningen, waaronder bungalows, en de aanleg van een plein en een school. Van dat ambitieuze plan, compleet met nooit gerealiseerde straatnamen als Noord- en Zuidstraat werd slechts gerealiseerd de bouw van woningen aan de Concordiastraat en de Raadhuisstraat. Waarschijnlijk is het grotendeels mislukken van dit plan te wijten aan de recessie, begonnen na de beurscrash van 1929.

Kort daarvoor (midden jaren '20) vond nieuwbouw plaats aan de Schoolstraat (in 1969 gewijzigd in Burgemeester Cortenstraat).

(1934) Hendrik van Veldekestraat.

De benoeming van deze straatnaam hoort eigenlijk niet thuis in dit rijtje. Zoals wij al eerder schreven was de benoeming van deze straat een reactie op het subsidieverzoek van de Veldekestichting. Een subsidie zat er niet, maar wel het benoemen van een straatnaam.

Overigens is deze straatnaam in 1969 weer verdwenen en opgegaan in "Onder de Kerk".

(1935) Pelikaanstraat

Een korte verbindingsstraat tussen Concordiastraat en Dampstraat.

(1935) De "Koninklijke" straten: Emmastraat, Julianastraat, Wilhelminastraat, en Bernhardstraat. Collega Ger Wijts heeft hierover al in 't Äörke no. 13 (pag. 3 en 4) geschreven dat deze namen tijdens de Duitse bezetting (tijdelijk) veranderd werden.

In diezelfde periode heeft ook woningbouw plaatsgevonden aan de bestaande straten Bergerstraat, Mockstraat en "Scharm" (tegenwoordige Wethouder van Caldenborghlaan).

Deze uitbreidingen in Scharm hebben geleid tot de bouw van de Parochiekerk "Sint Antonius van Padua", die op 12 september 1937 in gebruik werd genomen.

(Midden jaren '30) Geen nieuwe straatnaam, maar wel de bouw van "Middenstandswoningen" aan de Akersteenweg richting Cadier & Keer. Een ventweg van de Akersteenweg, gescheiden door een hekwerk, van overheidswege (om veiligheidsredenen) voorgeschreven tegen het toenemende verkeer op eigenlijke Akersteenweg. Door deze afscheiding ontstonden de plaatselijke benamingen als *Achter d'n draad* (Achter de draad) of *In 't hertekamp*. Een deel van deze woningen werden gebouwd door (opnieuw een kaashandelaar) Geelen-van Engelshoven. Vanwege de recessie waren deze woningen nauwelijks te verhuren tegen een redelijke prijs.

(1937) 7 Januaristraat.

Deze straat, vernoemd naar de huwelijksdatum van Juliana en Bernhard, was de laatste straat als gevolg van het verkavelingsplan 1901.

Voor de Tweede Wereldoorlog werd in de 7 Januaristraat nauwelijks gebouwd. Op een terrein omgeven door deze straat, de Nieuwstraat en de Demertstraat ontstond de cementwarenfabriek "de Nijverheid", maar dat is een ander verhaal.

De 7 Januaristraat was ook de laatste nieuwe straatnaam in Heer vóór het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Wordt vervolgd in deel 2 (Na de oorlog) in het eerstvolgende Äörke.

De teelt van meekrap in Heer.

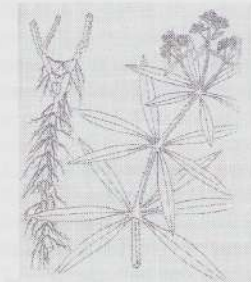
(Wiel Eggen *1)

In het boek "Geschiedenis van landbouw in Limburg" *2) troffen wij aanwijzingen dat in de omgeving van Maastricht en met name ook in Heer in vroegere tijden "meekrap" werd geteeld. Die aanwijzing verdiende een nader onderzoek.

Oorsprong van de plant.

Meekrap (Latijnse naam: Rubia tinctorum) is van oorsprong een plant afkomstig uit het oostelijke Middellandse-Zeegebied (Zuid Frankrijk en Italië). In de "Lage Landen" en met name in Zeeland en Noord Vlaanderen vond de teelt plaats sedert ongeveer de 14e eeuw. Omstreeks 1780 begon men ook in de omgeving van Maastricht met deze plant te experimenteren.

Kleurstof voor de lakenindustrie.

Waar het bij de teelt van meekrap uiteindelijk om ging was de wortel (bietachtig). (Zie afbeelding hiernaast.)

De wortel werd in huis boven de kachel, of speciaal daarvoor buitenshuis gebouwde mestovens gedroogd.

Daarna werden deze wortels in speciale grof jute zakken naar speciale maalderijen gebracht.

Hier werden deze op een rosmolen gemalen of gestampt zodat uiteindelijk een vet

aanvoelend poeder verkregen werd. Het poeder moet een sterke reuk hebben gehad die enigszins leek op de geur van zoethout.

*1) Met dank aan de heer W. Darley.

*2) Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1014. Philips. G.A.M. 630.8

Het poeder moest worden verpakt in vaten om aanraking met lucht zoveel als mogelijk te vermijden. Het poeder moest binnen een jaar verbruikt zijn, daarna verloor het aan kracht en werd vrijwel onbruikbaar. Het poeder bevatte een kleurstof (alzarine) die gebruikt werd voor het verven van textiel.

In Maastricht waren in die tijd meerdere lakenweverijen. En die konden de kleurstoffen goed gebruiken.

In het pand aan het Vrijthof waar thans het "Theater" gevestigd is woonde P.F.de Ceuleneer, meekrapmolenaar en cichoreihandelaar.

Een stuiver meer per dag.

De meekrapteelt was zeer arbeidsintensief. Voor de verbouwing van een hectare had men continu 12 arbeidskrachten nodig, waaronder veel vrouwen en kinderen. Tussen 1800 en 1805 waren in de omgeving van Maastricht ongeveer duizend personen werkzaam in de cichorei- en meekrapteelt. Voor arbeid in de meekrap werd een stuiver per dag meer betaald dan voor andere losse werkzaamheden op het land. Het (uiteindelijk) uitgraven van de diepzittende wortels in de Limburgse klei was loodzwaar werk.

In de herfst moest de akker door diep omploegen of door spitten gereed gemaakt worden. Vervolgens bleef deze onbewerkt liggen. Zodra na de vorstperiode de grond droog en handelbaar was, moest deze weer zo diep als mogelijk omgewerkt worden en vervolgens in lange bedden van zes voeten breedte (één voet = 35 cm) met telkens een smal tussenpad voor de aanplant gereed gemaakt.

Er kon op verschillende manieren gekweekt worden. De eerste manier was om jonge zijscheuten van de oude planten te scheuren en deze met grondwortels te planten. Het planten moest gebeuren in de tijd dat regen op komst was.

Meekrap kon ook gezaaid worden. Maar of deze methode in Heer werd toegepast is ons niet bekend.

De planten bleven op het land staan tot aan de herfst, om vervolgens te worden geoogst en bewerkt.

Geneeskundig en huishoudelijk gebruik van meekrap.

Ook in de toenmalige geneeskunst vond meekrap haar toepassing. In het "Vademécum anno 1786" lezen wij dat meekrap "*hebbende eene verwarmende, zeer oplossende zaamentrekkende en pisdrijvende kragt en wordt inzonderheid gepreezen tegen inwendige wonden en gestolt bloed van vallen*". Ook tegen "*beginnende geel- en waterzugt, verstopte stonden der Vrouwen enz.*". Hiervoor werd dan meest "*een afkooksel, in water, bier of wijn*" gemaakt. Met "*wijngeest kan men er een tinctuur van bereiden.*" Naderhand vermeldt het artikel dat bij aanhoudend gebruik deze wortel niet alleen de "*pis rood verft als bloed*", maar zelfs de beenderen worden er "*roosen-rood*" van.

In het huishouden van de goeude burgers werden de stelen door haar ruwheid gebruikt om het tinnen vaatwerk, dat dagelijks gebruikt werd, te schuren en te zuiveren om zodoende een mooie glans te krijgen. In de tijd waarover dit artikel handelt, gebruikte men in het dagelijks gebruik tin, later werd dit aardewerk of porselein.

Einde van de teelt van meekrap.

Tussen 1868 en 1880 verdween de teelt van meekrap. In het eerstgenoemde jaar was men erin geslaagd de kleurstof goedkoper uit steenkool te winnen.

De Heerder boeren, die meekrap hadden verbouwd, stapten over op de teelt van aardappelen en granen als weit, gerst en rogge.